

<https://doi.org/10.15407/rksu.42.192>

УДК 785.6:78.071.1Косенко:930.25(477)(045)

Ольга Волосатих, кандидат мистецтвознавства,
доцент, доцент кафедри історії української музики
та музичної фольклористики, Національна музична
академія України (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0003-3713-4187

E-mail: vololga7@gmail.com

ХАРКІВСЬКІ КОНЦЕРТИ ВІКТОРА КОСЕНКА НА СТОРІНКАХ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ (З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISY НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Метою дослідження є демонстрація можливостей використання епістолярного матеріалу як джерела відтворення епізодів життєвого і творчого шляху композитора. Зіставлення листування з іншими документами дозволяє розширити уявлення про оточення й творчі контакти митця, деталізувати його виконавські плани на певному етапі, дізнатися деякі подробиці втілення художнього задуму тощо. **Методологія** базується на застосуванні історичного та порівняльно-аналітичного методів, методики джерелознавчого аналізу, структурного й системного методів тощо. **Наукова новизна** полягає в підтвердженій архівними джерелами деталізації відомостей про коло спілкування Віктора Косенка, формування його творчих і виконавських планів, виявлення і наголошення «проблемних зон» сучасної наукової та джерельної бази, пов'язаної з ім'ям композитора, а також у введенні до широкого наукового обігу зразків епістолярію митця та його близького оточення. **Висновки.** На сьогодні потенціал матеріалів особових архівів українських митців першої половини ХХ ст. для майбутнього відтворення художньої панорами часу ще не є цілком актуальним. Зокрема — документи композитора, піаніста й педагога Віктора

Цитування: Волосатих О. Харківські концерти Віктора Косенка на сторінках архівних документів (з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 3 (42). С. 192—211. <https://doi.org/10.15407/rksu.42.192>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Косенка. Як і в багатьох інших випадках, зіставлення опублікованих варіантів із відповідними архівними першоджерелами засвідчує значні зміни змісту, спричинені скороченнями під час підготовки текстів до друку. До теперішнього часу особові матеріали композитора (у тому числі його кореспонденція), так само, як і дотичні до його життєтворчості (наприклад, спогади про нього, створені найближчим оточенням розвідки тощо), були доступні переважно в досить відмінному від початкового (вилучалася, приміром, інформація щодо контактів митця з репресованими представниками української культури) вигляді. Розгляд із залученням різних архівних джерел подій близько двотижневого проміжку з життя композитора навесні 1928 року дозволяє не лише унаочнити повсякдення харківських мистецьких й адміністративних осередків, побачити зсередини процес реалізації мистецьких проєктів. Розширення контексту особистого й професійного спілкування представників творчої еліти, виявлення додаткових деталей обставин життєтворчості, відповідне переосмислення їхнього наповнення утворюють широкий обрій неохопленої тематики подальших наукових пошуків.

Ключові слова: творчість Віктора Косенка, виконавська діяльність Віктора Косенка, особовий архів композитора, епістолярій, реконструкція періоду життя, українська музична культура перших десятиліть XX століття, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Перегляд примітивно односторонніх, подекуди спровокованих застарілими ідеологічними установками уявлень про численні сторінки мистецької історії України вимагає ґрунтовної джерельної бази. Проте на заваді так необхідному ретельному опрацюванню матеріалів (зокрема й першої половини XX століття) стає їхня часткова або повна недоступність для дослідників. Неопублікованими або опублікованими зі значними змінами (причиною чого, звісно ж, може бути зовнішня цензура або самоцензура) лишаються листування й спогади, ескізи й нотатки, інші різнотипні документи особових архівів митців. До того ж, частина подібних документальних зібрань і досі зберігається у приватних приміщеннях родинами авторів-фондоутворювачів. Тривалий час саме такою була ситуація навколо життєтворчості й архівного спадку українського композитора, піаніста й педагога Віктора Косенка. Удоступнення колекції його особових документів в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, на жаль, підтвердило попередні припущення щодо значного обсягу втрачених з об'єктивних і суб'єктивних причин матеріалів. Тож іще актуальнішим і нагальнішим видаються наукове осмислення і активне використання, зокрема публікація, основного масиву збереженого фонду. Також не можна виключати можливість віднайдення додаткових зразків архівних матеріалів, зокрема епістолярію, в архівних фондах осіб, так чи інакше з ним пов'язаних. На сьогодні виявлені, зокрема, листи Віктора Степановича Косенка до Леоніда Леонідовича Лісовського й Олександра Тихоновича Дзбанівського [9—12; 17—19].

Аналіз досліджень і публікацій. Можна констатувати, що епістолярна спадщина Віктора Степановича Косенка як цілісний джерельний масив ще

не ставала предметом окремої уваги науковців. Тривалий час доступною для дослідження залишалася лише опублікована 1975 року добірка листів композитора до дружини (містить також два листи до падчерки). Ситуація змінилася лише останніми роками, після систематизації особового архівного фонду Віктора Косенка, укладання і публікації відповідного каталогу тощо [8].

До цього кілька зразків епістолярію, зокрема й один з листів, написаних композитором під час відвідин Харкова 1928 року, з мінімальними скороченнями було опубліковано Кірою Шамаєвою у збірнику «Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років» [33]. До декількох листів композитора періоду гастрольної подорожі Донбасом зверталась у своїй розвідці Аліна Варшавська [3]. Чи не єдина згадка про листування В. Косенка й О. Дзбанівського зафіксована в монографії М.Д. Копиці «Епістологія в лабіринтах музичної історії» в переліку перспективних для музикознавчого дослідження архівних фондів [26, с. 39]. На листи до Леоніда Лісовського спирається у своєму дисертаційному дослідженні Анна Дробиш [6]. Питання харківських контактів композитора, зокрема й епістолярних, побіжно торкалася також авторка пропонованої розвідки [5].

Метою дослідження є демонстрація можливостей використання епістолярного матеріалу як джерела відтворення епізодів життєвого і творчого шляху композитора. Зіставлення листування з іншими документами дозволяє розширити уявлення про оточення й творчі контакти митця, деталізувати його виконавські плани на певному етапі, дізнатися деякі подробиці втілення художнього задуму тощо.

Виклад основного матеріалу. На 28 сторінці п'ятого номеру за 1928 рік провідного тогочасного українського музичного часопису «Музика масам» у розділі «Хроніка» вміщено невеличку інформацію: «В и к т о р К о с е н к о (Житомир) дав у Харкові кілька авторських концертів, два з них передавалося по радіо. В цих концертах композитор продемонстрував свої твори, написані протягом останнього року: Тріо для ф.-п., скрипки й віолончелі, ф.-п. п'єси та романси, крім яких виконувалися і твори, написані раніше — сюїта для скрипки й ф.-п. віолончельна соната й ін. З Харкова В. Косенко виїхав на концерти в Київ, звідки гадає виїхати на кілька концертів до Одеси, куди його запрошує Одеська філія ВУТОРМ'у. Композитор почав працю над українською оперою “Сава Чалий”» [36].

Звернення до архівних матеріалів і дотичних джерел дозволяє суттєво доповнити, деталізувати й відкоригувати наведені в дописі відомості, уточнити обставини й розширити коло залучених осіб (коло спілкування композитора і його близьких тощо), а також — зважаючи на відомі скорочення в публікаціях радянського періоду — подекуди реконструювати перебіг подій тих двох харківських тижнів з життя Віктора Косенка.

Наприклад, звернувшись до опублікованої версії листів композитора, можна уточнити, а почасти вирахувати, що згадувані в дописі транслюва-

ні по радіо концерти відбулися саме 7 й 12 травня [29; 30]. Але водночас у друкованому матеріалі привертають увагу численні позначки, які свідчать про вилучення частини тексту — квадратні дужки з трикрапкою. Про значні скорочення, зокрема й такі, що майже на протилежне змінювали початковий зміст, зроблені у процесі підготовки до друку особових матеріалів багатьох українських митців першої половини ХХ століття, говорилося вже неодноразово [5; 26]. Не становить винятку й досліджуваний епістолярій — у тих «дужечках» зокрема приховано ще й досі не остаточно відновлену інформацію про численні творчо-особисті контакти Віктора Косенка з Юрієм Масютиним, Леонідом Лісовським, Юрієм Ткаченком та іншими. Тож спробуємо відновити інформацію про тих, хто був залучений до підготовки концертів, усіляко сприяв композиторові у цьому, і водночас — розширити відомості про коло його спілкування.

Тож, якщо звернутися до повних авторських версій листів, які надсилав композитор додому під час свого перебування в Харкові навесні 1928 року, можна натрапити на непоодинокі згадки, зокрема в контексті підтримки практичною порадою, про певну особу, приховану під скороченнями «Ал. Тих.», «А. Т.» тощо — у листах з Харкова від 4 і 13 травня 1928, а також у листі того ж періоду із втраченим авторським датуванням¹ читаємо: «Вчера мною подано заявление (по совету Ал. Тих.) в Комитет содействия Ученым о выдаче мне помощи. Ал. Тих. говорит, что дадут от 50 до 100 руб.», «С Д. Ученых ерунда — я уже здесь 2 недели и А. Т. еще не сговорился, а мне на гвалт надо ехать в Киев», «Секция Науч. Работ. что-то мне даст. Ал. Тих. говорит, что получу помощь, но не большую» [21, арк. 2; 22, арк. 1 зв.; 23, арк. 2 зв.]².

Хто ж це був? А була це справді непересічна постать української культури першої третини ХХ століття — Олександр Тихонович Дзбанівський.

¹ Зберігся фрагмент без початку, який має в куті першого аркуша рукописну примітку (ймовірно, рукою А.В. Косенко) «1928 г. Харьков (до Донбасса)» [23]. Зі змісту можна припустити, що лист був написаний 29 квітня 1928 року.

² В усіх цитованих архівних матеріалах збережено авторську орфографію і пунктуацію. Тема потенційної фінансової підтримки від офіційних установ (у цьому випадку провідної організації з питань освіти — Народного комісаріату освіти за посередництва правління Всеукраїнського товариства революційних музик (ВУТОРМ), на яке тоді вже було реорганізовано Всеукраїнське Музичне товариство імені Миколи Леонтовича) виникає і в датованому 11 липня 1928 року листі композитора до Леоніда Лісовського: «Ваше душевное ко мне расположение разрешает мне обратиться к Вам с просьбой: Леонид Леонидович, не откажите как-нибудь, при случае, сообщите мне относительно «допомоги» /от Н. К. О. через Ц. П. Вуторма/ о которой Вы мне писали. Действительно-ли нахожусь я в списке там и вообще что это такое? Будет-ли это ежемесячная поддержка или нет? Простите, что я этим Вас беспокою, но уже очень плохо у меня со средствами. Сегодня получил известные надежды от Соболя [йдеться про тогочасного директора Музичного сектору Держвидаву України Федора Мусійовича Соболя (1895—1973). — О. В.] — но не знаю когда это еще будет и во что выльется» [12].

«Композитор, педагог, музикознавець, музично-громадський діяч, організатор музично-бібліотечної справи в Україні» — за сухими рядками довідника постає дійсно універсальна особистість. Богословська, музична й педагогічна освіта, плідна діяльність як музичного критика, величезна організаційна активність у лавах музичного товариства імені Леонтовича, проєкт створення музичної енциклопедії, який вражає масштабами навіть у збережених чернетках, нотатках й матеріалах, смілива ініціатива організації національної музичної книгозбірні³ й цілковито успішна її реалізація...

Упродовж 1921—1928-го років життя Олександра Дзбанівського було пов'язано з Харковом. Як він сам зазначає в автобіографії: «працював в НКО (народному комісаріаті освіти) — то зав. Музо, то консультантом відділу мистецтв, а також (весь час) членом-секретарем Вищого Музичного Комітету, і одночасно з тим — то музредактором і співаком на Радіо, то інструктором (і основоположником) Харків. Державної української опери (2 роки), то викладачем-професором Муздрамінституту» [Цит. за 1, с. 37].

В особовому архіві Олександра Дзбанівського цього періоду збереглися фактично неznані на сьогодні джерела інформації про Віктора Косенка, зокрема й ті, що безпосередньо пов'язані з процесом підготовки авторських концертів композитора в Харкові навесні 1928 року. Насамперед варто згадати три листи композитора, два з яких можна датувати двадцятими числами січня, третій — кінцем квітня (вочевидь 24—25) 1928 року. З них дізнаємося про зміни датування майбутніх виступів, коригування складу виконавців, а також про формування майбутніх фортепіанних концертних програм Віктора Косенка, коло його спілкування тощо:

«Дорогой Александр Тихонович!

Шлем Вам наилучшие пожелания в Новом году — здоровья и всего хорошего.

Простите, что так долго не писал Вам, но причин так много, что не знаю за какую братья, во всяком случае мысль о Вас и о данном Вам слове меня не покидала. К сожалению выполнить все свои обещания я был физически не в силах, т. к. я пять месяцев безработный, и положительно, приходилось тратить все свое время на изыскание средств для прожиточного минимума. Но все же я сделал крупную работу: написал большое, четырехчастное Трио для ф-но, скрипки и виолончели с украинским оттенком (укр. темы)⁴, и несколько стихотворений для голоса и ф-но, а сейчас заканчиваю два стиха П. Тичины.

³ З доповідної записки до сектору науки НКО [15] складається враження, що початкова ідея полягала в заснуванні мистецько-наукового центру, який поєднував би власне бібліотеку з архівною установою відповідного спрямування, а також вочевидь — музейним зібранням музичних інструментів.

⁴ За авторським описом Трио «темы волынян (окрестности г. Житомира)» використано в усіх частинах твору, окрім третьої [13, арк. 4]. Але, як відомо, на етапі завершення роботи над Трио його структуру було змінено (під враженням від смерті Олександра Тугенхольда композитор замінив уже написану третю частину жалобним маршем), тож не виключено, що початкова версія так само містила фольклорний тематизм. Про автохарактеристику твору йтиметься далі.

Готовлю программы, из своих произведений, для 2-х концертов в Харькове. Предполагаю приехать в феврале месяце. — Что Вы мне на это скажете? Но ведь я же, абсолютно, без средств! Поддержит ли меня Т-во им. Леонтовича, и на что я могу рассчитывать. Хотелось бы так чтобы помимо расходов что-нибудь осталось мне.

Увенчались ли успехом Ваши переговоры с «вильмовцами»⁵ относительно моего выступления с ними? Могу ли я рассчитывать сыграть с ними своё Трио и виолончельную сонату? У меня, дорогой Александр Тихонович, широкие планы: не хотелось бы ограничиваться одним Харьковом, а хотелось бы дать концерты и в Киеве и в Одессе, а потом, если Т-во меня поддержит (может быть это зависит от Укр. Фила, или же Наркомосвиты) как украинского композитора-пианиста, я бы хотел дать по два концерта в Москве и Ленинграде. Надеюсь на Вас, что Вы мне укажете как мне добиться осуществления моих планов, т. к. я дал себе слово двинуться в этом году вперёд. Материала у меня хватит, лишь бы была поддержка. Ведь как в Москве так и в Ленинграде хотелось бы выступать со своими харьковцами, а не с местными (т. е. не с москвичами и ленинградцами, т. к. на это уйдет много времени для репетиции) — оно роднее и лучше. Не правда ли? Пишу Вам все откровенно т. к. надеюсь, что Вы по-хорошему примете мою исповедь.

Вместе с Вашим письмом посылаю письмо Ю.Д. Ткаченко⁶, перед которым чувствую себя очень неловко, т. к. не ответил ему своевременно на его запрос, а делаю его сейчас. Причина все та же о которой я Вам писал. О деле кончено... Дома у нас все как Вы видели. Все, относительно, здоровы. Коломойцевы шлют Вам привет и лучшие пожелания. Моя жена и в это лето желает видеть Вас нашим гостем⁷. Я же,

⁵ Йдеться про учасників заснованого 1920 року в Харкові Квартету імені Вільома. Але зрештою концерти відбулися за участі Сергія Бружаницького і Йосипа Гельфандбейна — музикантів Квартету імені Леонтовича (організований 1925 року харківською філією МТЛ).

⁶ Ткаченко Юрій Данилович (1895 — після 1945) — оперний співак, лектор, музично-театральний критик (псевдонім — Невермор), режисер. Від 1927 працював музичним критиком, відповідальним секретарем журн. «Музика масам» і секретарем Правління Харківської філії МТЛ. У 1934 році разом із багатьма іншими представниками української музичної культури був звинувачений у «націоналізмі та фетишизованні історичної спадщини», унаслідок чого був змушений залишити Харків. Повернувся в жовтні 1941, під час німецької окупації міста, долучався до збереження Харківської опери й «повернення національного репертуару на її сцену». У 1943 залишив Україну і попрямував на Захід, де й помер, не повернувшись на Батьківщину [2, с. 271—273]. Як уже зазначалося, згадки про нього було вилучено з листів Віктора Косенка під час підготовки видання 1975 року.

⁷ Де і за яких обставин відбулося знайомство Віктора Косенка з Олександром Дзбанівським, достеменно невідомо. Найімовірніше, відіграли свою роль контакти, які з'явилися в житомирський період життя останнього (нагадаймо, що з 1897 до 1909 він викладав тут і провадив активну музично-громадську діяльність, у багатьох напрямках перетворюючись на справжній «рушій» культурницького процесу міста, а також висвітлюючи мистецькі події Житомира в періодиці, зокрема, вочевидь «Русской музыкальной газете») [1, с. 34—39]. Мабуть і залишивши Житомир, Олександр Тихонович не розірвав зв'язків із цим містом, відвідував знайомих, гостював у них, листувався. Принаймні детальний лист Василя Коломойцева, (незмінного учасника косенківського тріо в Житомирі), який можна датувати межею 1928/29 років, зберігся в його архіві [16]. Своєрідною трагічною паралеллю видається доля бра-

в ожидании, Вашего ответа, буду работать для подготовки к концертам. Филия⁸ у нас работает слабо — т. к. нет денег. И вообще концертное дело в Житомире гложет. Пока всего хорошего. Жду с нетерпением Вашего доброго слова.

Искренно уважающий Вас

Ваш В. Косенко.

Леонтовичанам⁹ мой привет. Пишите.

* * *

Дорогой Александр Тихонович!

Вчера написал Вам письмо и сегодня хотел опустить его в почтовый ящик — как вдруг получаю от Вас второе письмо.

Ради Бога простите меня, что так поздно отвечаю Вам, но право все дела и без конца дела.

Приношу Вам свою искреннюю благодарность за Ваши добрые заботы и хлопоты обо мне. Конечно, на все Ваши предложения я согласен. Вопрос только во времени. Приложу все свои усилия, чтобы в этом месяце быть у Вас в Харькове. Относительно числа когда можно назначить мои концерты, сейчас написать не могу. Я хочу чтобы в концертах исполнялось мое Трио и другие ансамблевые номера. Теперь обращаюсь к Вам прямо — не разрешите ли Вы мне выслать на Ваше имя партии Трио и скрипичной сюиты с тем, что Вы сами сделаете выбор, кому исполнять мои вещи и передадите партии по своему усмотрению; конечно если это Вас не очень беспокоит и Вы не сочтёте мое обращение к Вам за эксплуатацию Вашего доброго отношения ко мне. Если Вас это, хоть сколько-нибудь не устраивает, то сообщите к кому направить свои партии и кого себе выбрать в партнёры. Певица будет А.В. Филипова¹⁰. Я готовлю две программы: один концерт камерный (Трио, скрип. сюит.¹¹ виолонч. вещи и романсы) и другой концерт исключительно “*Klavierabend*”. Что касается присылки для «Радіо» своих романсов и других сочинений, то здесь скажу Вам следующее: романсы в количестве 7 номеров я сейчас вышлю Филиповой с тем, чтобы после моих концертов передать их для «Радіо» (хочу их впервые исполнить в открытом своём концерте). Послушался Вашего доброго совета: (за что ещё раз Вас благодарю) написал письма Козицкому, Ревуцкому¹², Лятошинскому и др. с просьбой прислать свои фортепианные сочинения для

тів обох митців — так само, як і Олександр Косенко (1888—1937), Петро Дзбанівський (1883—1937), примхою долі закинутий аж до Архангельська, був заарештований, звинувачений у контрреволюційній діяльності і розстріляний.

⁸ Відповідний підрозділ Музичного Товариства імені Леонтовича.

⁹ Вочевидь вітання адресоване знайомим членам харківської філії товариства, але не виключено, що й задуваним вище учасникам однойменного квартету.

¹⁰ У датованих початком травня листах Віктора Косенка з Харкова до Житомира як учасники концертів загадуються інші вокалісти.

¹¹ Як Сюїта для скрипки в доробку В. Косенка сьогодні фігурують присвячені В. Скороходу «Мрії» й «Експромт» (1919). Але збережена в архіві композитора копія з газетної рецензії, так само, як рукописні нотатки вступного слова до радіоконцерту з архіву О. Дзбанівського, містить інформацію про існування принаймні ще однієї частини [14, арк. 5].

¹² Йдеться вочевидь про лист від 21 січня 1928 року, копія якого збереглася в архіві композитора і про який так само згадує у своїх опублікованих спогадах як про перший контакт з Віктором Степановичем Косенком власне Ревуцький [34].

исполнения мною в концерте. Пока получил два вполне удовлетворительных ответа от Козицкого и Лятошинского. Таким образом в недалёком будущем у меня будет готов концерт фортеп. произведений украинских композиторов с которым приеду к Вам, но не в этот раз, т. к. не успею приготовиться¹³. От Ткаченко пока не имею ответа на свое письмо. От Козицкого получил предложение прислать немедленно свою автобиографию для отсылки её в Римановский словарь (в Германию). За все это я, конечно, должен благодарить Вас. Пока всего хорошего.

Ангелина Владимировна шлёт свой искренний привет и благодарит своего доброго учителя¹⁴.

Коломойцевы кланяются.

Искренно уважающий Вас

Ваш — В. Косенко.

Пишите. Обо всем Вам буду писать.

Хочу ещё просить Вас об одном: мне очень бы хотелось издать несколько своих романсов (хотя бы ор. 7) несколько ф-ных вещей и вообще все что возможно. Как Вы думаете можно ли что из этого получится. Ведь на Украине ещё не издавались мои вещи. Простите, что этим Вас беспокою, но я нажал сейчас все кнопки. Пишите. Ваш В. К.

* * *

Христос Воскресе! — дорогой Александр Тихонович!

Шлем Вам наилучшие пожелания — всего всего хорошего.

Во вторник выезжаю в Харьков — и в четверг (28/IV) прибуду в Ваше распоряжение.

Если Вас не затруднит, то хочу Вас просить чтобы Вы были любезны передали скрипачу и виолончелисту (которых Вы наметили для меня)¹⁵, что я в четверг же буду с ними репетировать свое Трио.

Остановиться, на время своего пребывания в Харькове, хочу в Доме Учёных — если меня туда впустят. (В секции Научн. Работ. Вольни я состою уже целый год.) Приезд мой задержался из-за руки, которая мне не даёт покоя временами, и очень побаливает.

Пока всего хорошего.

До скорого свидания.

Искренно уважающий

Ваш — В. Косенко

Р. S. Ангелина Владимировна шлёт сердечный привет» [17—19].

Архів Олександра Дзбанівського містить також унікальний документ, вочевидь — створену на його прохання заготовку для конференсу

¹³ З листування з Леонідом Лісовським, датованого кінцем травня — початком липня цього ж року, можна дізнатися, що за розрахунками Косенка програма мала бути готовою для концертного виконання наприкінці вересня чи початку жовтня, а також прослідкувати процес формування програми [9—12].

¹⁴ Як уже згадувалося, Олександр Дзбанівський викладав у Житомирській Маріїнській жіночій гімназії.

¹⁵ Тобто згадуваним вище Сергієві Бружаницькому і Йосипові Гельфандбейну.

майбутнього радіоконцерту¹⁶. Попри те, що в архівознавчому описі цього документа, визначеного як «Концерт украинского композитора-пианиста Виктора Степановича Косенко. [Рецензия з curriculum vitae]. Черновик с правкой рукой неизвестного», авторство не є атрибутованим, деталі побудови тексту (зокрема перемінність третьої й першої особи¹⁷), а також очевидна схожість почерку з відомими зразками почерку Віктора Косенка, дозволяють вважати його однією з небагатьох автохарактеристик. А також єдиним відомим на сьогодні власним свідченням композитора про факт його народження саме у Варшаві, а не в Петербурзі, як у пізніших відомих автобіографічних документах. Прикметно, що, готуючи вступне слово, Дзбанівський, наче передчуваючи прийдешні події, оминає згадку про місце народження, констатує лишень, що «Віктор Степанович Косенко з походження українець (батьки його з Херсонщини). Народився він в 1896 р. в трудовій інтелігентній сім'ї» [14, арк. 1].

Доволі цікаво також прослідкувати, як саме думка композитора про власну творчість і твори трансформувалася на вступне слово. Отож авторська характеристика: «Что касается творческой линии Косенко, то он имеет тяготение к классицизму. Композитор работающий в сфере исключительно серьезной музыки — откуда, конечно, ясно пристрастие и любовь композитора к сонатной форме. Сонатная форма в творчестве Косенко занимает первое место и композитор работает на ней давая в каждой сонате что-то новое и таким образом совершенствует и обогащает эту форму. Что касается гармоний Косенко, то он очень осторожно пользуется ими и всякая новая гармоническая ткань у него обоснована. Есть и очень острые звучания, но они проходящи и чисто декоративного характера¹⁸» <...>

«1 часть Трио: Вся часть исключительно бодрого характера, даже моментами веселие, триумф и очень сильна динамически. В тематической работе автор делает всякие комбинации с темами вплоть до полного раздробления тем.

2 часть *Scherzo* — построена на 2-х колядках — одной минорной, другой мажорной. Причем мажорная колядка преподносится композитором как клас. хорал.

3 часть. *Largo funebre* — похоронный марш, построенный по очень оригинальному типу, не как обычно пишутся марши. Густо эмоционален, хотя в сущности и очень прост.

¹⁶ Підтвердженням є відповідні рукописи й машинописи Дзбанівського з матеріалами до вступного слова [14].

¹⁷ Наприклад, у характеристиці «Колискової»: «“Berceuse” — это вы сами знаете, поэтому здесь я умолчу» [13, арк. 7].

¹⁸ Декларовані тут естетичні орієнтири виразно корелюються з узагальненою характеристикою фортепіанних творів Л. Лісовського, обраних Косенком для майбутньої програми сучасної української музики: «Единственная оговорка — это то, что все эти Ваши произведения противоположны настоящему левому музыкальному фронту. Но ведь не этим меряется художественность сочинения! Не правда-ли?» [11, арк. 2].

4 часть. Бодрый финал держащий своею напористостью и быстрыми муз. мыслями, сменяющими одна другую, слушателя до конца» [13, арк. 2 зв., 4].

«Твори Косенка відзначаються над усе виключною витриманістю форми, майстерністю письма і вишуканістю гармонічних барв. Автор обережно користується вельми гострими суто-декоративними нині модними, гармонічними сполученнями. І це йому лише на користь: музика його завжди ясна по рисунку, крилата по мелодіям, щира своїм настроєм і в той же час, вона насичена емоціями і сучасними почуваннями. Правда, музика Косенка не завжди оригінальна, в ній іноді почуваються впливи Шумана, Чайковського, Рахманінова, Глазунова, а де-не-де й французів модерністів, але це не позбавляє її своєрідної краси й свіжости, яку надає їй часто українська народня мелодія. <...>

Перша частина /алегро/ написана з смілим розмахом, насичена динамікою, — це весна з її мріями, радощами і нестриманими жаданнями.

В другій частині — скерцо написаній на теми двох українських колядок композитор дає чарівну глибоко відчуту музичну картину, витриману в старовинному стилі.

Третя частина — жалібний марш, в оригінальній побудові, що захоплює глибоким своїм настроєм — траурний марш, що не навіває безмежної туги, а кличе на боротьбу, на подвиг. Цей траурний марш повинен зайняти почесне місце серед кращих жалібних маршів.

Четверта частина надзвичайно бадьора, з поступовим натиском і частою зміною народніх укр. тем, блискуче тріумфально закінчує це видатне тріо» [14, арк. 2].

У контексті всіх доступних зараз матеріалів, можна зробити висновок про те, що, перебуваючи на посаді секретаря Вищого Музичного Комітету до кінця 1928 року, Олександр Дзбанівський намагався усіляко підтримати Віктора Косенка: залучав його до концертної й гастрольної діяльності, сприяв першим публікаціям творів композитора ДВУ, розглядалася також можливість профільного працевлаштування. Не виключено також, що спроба участі Косенка в масштабному проєкті перенесення на музично-театральну сцену шедеврів української літературної класики¹⁹ могла бути

¹⁹ Як зазначає Ганна Веселовська: «Контекстуально втілення “Захара Беркута” на сцені як опери пов’язано з грандіозними планами керівників культури й ідеологів мистецтва в УРСР, зумовленими, зокрема, політикою українізації, яку проводив М. Скрипник. У своєрідній серії взірцевих музично-сценічних творів за державними замовленнями мали бути написані опери “Маруся Богуславка” (Р. Глієр); не здійснено, “Лісова пісня” (М. Вериківський), “Самійло Кішка” (Б. Яновський), “Кармелюк” (В. Костенко), “Захар Беркут” (Б. Лятошинський). Як бачимо, йшлося переважно про історичні сюжети, перейняті духом патріотизму, якими можна було, експлуатуючи національне минуле, скористатися для пропаганди прорадянської агітації та українізації одночасно» [4, с. 47—48]. Про те, що потенційна опера (та/або балет) Віктора Косенка розглядалась як складова цього ж процесу, свідчить листування композитора.

інспірована Дзбанівським. Щоправда, декларована в цитованому на початку розвідки журнальному дописі робота над оперою на основі трагедії Івана Карпенка-Карого зрештою звелася вочевидь до вивчення матеріалів минулорічної вистави театру «Березіль» із музикою Пилипа Козицького²⁰.

²⁰ Доцільним, зокрема і в контексті зіставлення з друкованим варіантом, видається навести всі дотичні до питання фрагменти з оригіналів листів композитора, адже під час підготовки до друку видання 1975 року тексти зазнавали справді руйнівних скорочень [28—30]. Як уже зазначалося, купіювалися непоодинокі згадки про Юрія Ткаченка і Юрія Масютина («Юрко» в поданому нижче тексті). Водночас навіть у повних версіях поміж рядків прочитується відчуття необхідності подолання суттєвого, навряд чи подоланого опору, надія змінюється зневірою тощо. Звісно ж, не можна остаточно відкинути самоцензурний момент в епістолярних висловлюваннях композитора, тож про справжній сенс слів і приховувані за тим події й підтексти лишається тільки здогадуватися: «Завтра или же послезавтра у меня заседание относительно Саввы Чалого и балета. Ткаченко говорит, что безусловно я то или другое получу. 2 недели тому назад был здесь Лятошинский и получил тысячу рублей и заказ на оперу [майбутній «Золотий обруч». — О. В.] — срок 2 года. Волнует меня этот вопрос очень. Ты ведь подумай сразу я могу получить тысячу рублей! Ткаченко сказал, что все сделает для меня со всех сторон чтобы мне дать заказ. Во всяком случае у меня надежда на это есть очень большая» [20, арк. 1 зв.].

«В-пятых — “Савва Чалый”. Дело с этим обстоит так: Козицкий и еще один человек, которые нужны для этого, еще не вернулись из командировки. Без них обсуждение этого вопроса быть не может. Они должны приехать сегодня. Во всяком случае я об этом дам Тебе знать. На оперу “Савва Чалый” — у меня слабые перспективы, но Юрко и другие уверяют меня, что из этого выйдет дело. Для составления либретто и стихов решено привлечь Байкаря и Кочергу [ідеться про перекладача багатьох використаних В. Косенком, а також Л. Лісовським поетичних текстів Олексу Байкаря, ще одне «загублене ім'я» українського літературного процесу 1920—30-х років [6, с. 147] і знаного драматурга Івана Кочергу. — О. В.] — не знаю будут ли они согласны? Имея в ресурсе таких китов, я полагаю, что либретто будет удачное и я с удовольствием смогу выполнить свою работу, тем более, что на это дается довольно длительный срок. Если вопрос с оперой разрешится в положительном для меня отношении, то тогда со мной заключается договор, выдают мне аванс и я разворачиваю свою работу» [21, арк. 2 зв. — 3].

«[початок листа, вочевидь, не зберігся, точне датування невідоме, але фрагмент з нього надруковано як частину листа від 4 травня [29]. — О. В.] ...заинтересован Юрко, который это дело к концу этой недели должен довести до конца. Если не удастся получить крупной суммы в виде аванса, то во всяком случае летние месяцы будут обеспечены небольшой суммой после чего я должен представить хотя-бы пол акта в черновике без оркестровки и тогда получаю не менее тысячи для окончания оперы. Когда будет окончена опера, то мне платят полностью условленный гонорар. Конечно не менее двух с половиной тысяч. Если бы я приехал в Харьков на месяц раньше я все это бы получил без задержки, а сейчас смета утверждена и можно только рассчитывать на то, о чем я писал выше.

Так я решил с Юрком, что получая каких-нибудь триста рублей — я пишу первый акт и к осени его представляю — а там все уже само собой, тем более что во мне будут очень заинтересованы» [23, арк. 1—1 зв.].

«С оперой уже выясняется. Юрко действует во всю. Дают мне пока небольшую сумму, а он хочет выжать как следует. Одним словом к понедельнику дело будет яс-

Водночас розміщені на сайті проекту «Open Kurbas: цифрова колекція» матеріали дозволяють припустити, що у виставах міг епізодично брати участь Гнат Мартинович Хоткевич (1877—1938) [38]. Навіть якщо йдеться про неточність ідентифікації учасників вистави, факт знайомства із цим універсалом української культури (письменником, актором, режисером, театрознавцем, бандуристом, композитором і музикознавцем) є невисвітленим питанням, дотичним водночас і до встановлення кола харківських контактів Віктора Косенка і, вочевидь, його житомирського оточення. На жаль, єдиними підтвердженнями можливих стосунків на сьогодні є кількаразова згадка «Платоші» в косенківських листах з Харкова²¹, а також набагато пізніше (датоване другою половиною 1960-х років) листування дружин митців, частково збережене в різних архівних установах. У контексті деталізації контактів Віктора Косенка доречним видається навести з коментарями ці нечисленні взаємодоповнюючі рядки:

«3. 5. 66

г. Криворивня

Милая Ангелина Владимировна!

Вы не мало будете удивлены получив это письмо. На днях к нам в горы в музей Франка, в котором я работаю уже 6 лет прибыла экскурсия житомирского пединститута, которую возглавлял преподаватель Кудрицкий наш общий знакомый²². Он сообщил мне Ваш адрес и вот я собралась Вам писать и вдруг слышу по ра-

ным и я Тебе дам телеграмму об этом. <...> Сейчас иду в Театр Березиль к Курбасу он меня уже ждет. У него надо взять все материалы по С. Чалому. Задерживаться не хочу больше и надо заканчивать свои дела» [22, арк. 2 зв.].

²¹ Зокрема двічі — у листі від 4 травня. Першу — «Вчера вечером ездил к Платоше думая найти у нее какие-либо сведения [йдеться про новини з дому. — О. В.], или заставить письмо от Никитенко — и тоже тщетно» — у виданні купійовано; другу збережено і супроводжено виноскою-коментарем: «Платоша — дружина Гната Хоткевича (Платонида Володимирівна)» [21, арк. 1—1 зв.; 29, с. 229]. Про Платониду Володимирівну Хоткевич (1900/1901—1976), уроджену Скрипко, див також: [39; 35, с. 45—48].

²² Йдеться (і це підтверджується текстом листа у відповідь) про знамого українського мовознавця Євгена Михайловича Кудрицького (1894—1976), старшого брата Костянтина Михайловича, чоловіка Раїси Едуардівни Канеп. Важливо також, що родина Кудрицьких могла бути ще однією безпосередньою «сполучною ланкою» між Віктором Косенком і Лесем Курбасом — через учасника Мистецького Об'єднання «Березиль» і випускника режисерської лабораторії при ньому Павла Михайловича Кудрицького [39]. Напрочуд лаконічна характеристика Михайла Петровича Кудрицького як «вчителя» з-поміж інших відвідувачів репетицій косенківського тріо у спогадах А.В. Косенко [27, с. 28] сприймається своєрідним проявом цензури або самоцензури, адже «Професор М.П. Кудрицький (1856—1933), вчений-метеоролог зі світовим ім'ям, видатний організатор навчального процесу у Коростишівській учительській семінарії, Житомирській першій гімназії, Житомирському Інституті народної освіти, Житомирських українських вищих педагогічних курсах імені М. Драгоманова, а також фундатор і дійсний член Товариства дослідників Волині — ось далеко не повний перелік основних напрямів життєдіяльності подвижника вітчизняної науки і освіти» [7].

дио: — ...говорит Киев ...юношеские произведения В.С. Косенка исполнит Батюшков. Мне вспомнился концерт в Харькове в доме ученых, подготовка к нему, волнение композитора, его выступление, домашние концерты, как тогда я горела желанием помочь ему, облегчить хлопоты и какой он был чудный, утонченный, как он переживал свое выступление. Меня радует все, что мне сообщил Кудрицкий о Вас, а главное, что Вы готовите к изданию воспоминания о Витеньке. В данный момент и я готовлю свои воспоминания о покойном Хоткевиче и готовлю к изданию его произведения.

Живу среди богатой карпатской природы. Этим летом ко мне приедет моя Галочка, мы не виделись 23 года²³. Она имеет трех чудных мальчиков. Что Вы знаете о Лидусе, переписывается ли с ней? Где ее дочь? Я очень прошу Вас написать, что Вам известно о ней. Очень хочу Вас видеть, в моем представлении Вы предомной в Житомире среди любимых друзей; мы с Лидусей называли Вас Ангелочком, образ В.С. навсегда запечатлелся в моей памяти, Галочка и теперь играет его произведения²⁴ и дети также, я посылаю им ноты. Галя живет в Марокко, учится в консерватории. Целую.

Ваша П. В.» [25, од. зб. 1369].

* * *

20/V 66

«Дорогая Платонида Владимировна! Очень нас обрадовало Ваше письмо — в памяти воскресли некоторые эпизоды из давно прошедшего — а там было кое что и хорошее! Вас мы очень хорошо помним и рады что и нас Вы не забыли! Как все-таки, в жизни бывает много неожиданного. По Вашему письму мы видим что Вы у дел и Вам симпатичных. О нас Вам, вероятно, рассказал достаточно Евгений Михайлович Кудрицкий. Мы с ним поддерживаем многолетнюю связь и даже, до некоторой степени родственную — младший брат Е. М. был мужем Раюши, очень хороший мальчик, как в прочем и вся семья Кудрицких (У Е. М. недавно умерла его жена — недели 2 тому назад).

Вы спрашиваете о Никитенках — совершенно ничего не знаю о них. Очень давно кто-то мне сказал, что А. Н. нет, а Лидия Васильевна имеет девочку — а где она и что с ней совершенно не знаю, а хотелось бы получить о ней сведение и даже адрес т. к. знакомство с ней зафиксировано у Виктора Степановича посвящением

²³ Галина Гнатівна Хоткевич (1929—2010) — наймолодша дочка подружжя, загублена матір'ю під час Другої світової війни. З її книги спогадів і листів дізнаємося, що омріяна обома зустріч так і не відбулася: «В 1966-му хотіла поїхати хоч на місяць до мами, в Карпати, не розуміючи, що це значило в ті часи! Не знаючи також, що вся Івано-Франківська область була під заборорою. Тоді страшна катастрофа зі старшим синомком [Петро Козакевич потрапив під машину і отримав важку черепно-мозкову травму. — О. В.] сплила мої наміри. Все я забула, сиділа над пораненим синомком довгі місяці, а вдруге вже можливості не було. Так я і не побачила мамусю...» [35, с. 120].

²⁴ Зокрема, описуючи згадувану Миколою Крячком [32, с. 241] поїздку з матір'ю до Києва, Галина Хоткевич пише: «Іспит [до «Київської музичної школи» — пише авторка, можливо маючи на увазі десятирічку КССМШ. — О. В.] призначили на 20-те червня. Багато екзаменаторів добре знали мого батька. Грати мені треба було п'єсу Косенка. Мене прийняли! Дуже раділи ми, довго не лягали, розмовляли про майбутнє. А о четвертій ночі мама збудила мене. Перші німецькі бомби падали на Поділ...» [35, с. 103].

ей романса «Поет Зима» — текст Есенина — и я с удовольствием переслала бы ей эти ноты как память о ней в нашей семье и даже больше — если Вы когда-нибудь о ней что-нибудь узнаете — пожалуйста сообщите, если я не доживу до того времени, то это сделает Раюша²⁵.

Вот Вам и ниточка связывающая наше прошлое — .

* * *

22/V 66

Дорогая Платонида Владимировна! Письмо пришлось прервать на несколько дней, поэтому и текст его несколько изменяется. Боюсь что вы не все разберете в моем письме, то не удивляйтесь — я очень плохо вижу и поэтому то что написано ранее я не могу прочесть. Хочу немного написать Вам о нашей жизни. Евгений Михайлович, вероятно говорил вам о том, что в нашей киевской квартире учрежден мемориальный кабинет-музей В.С. Косенко. За годы после смерти В.С. я собрала все материалы — его творчество в рукописях и изданиях, все газетные вырезки с рецензиями о нем, воспоминания друзей, исполнителей и учеников, все фото, которые были и у нас в семье, а также у посторонних, а когда грянула война, мне по телефону из министерства было предложено выехать с семьей и вывезти все творчество В.С. что мы с Раюшей и выполнили. Эвакуацию провели в Ташкенте, а когда был возвращен Киев, в первой телеграмме об ревакуации была и наша фамилия — мы вернулись в Киев, где судьбе было угодно сохранить нашу квартиру, правда абсолютно пустую, но целую, а т. к. квартира была дарственная, то был и смысл в нашей жизни — теперь в нашем скромном музее все собранное мною заняло свои места. Будете когда-нибудь в Киеве, очень просим посетить нас. Вот как сложилась наша жизнь! Кончаю свое письмо — крепко Вас обе целуем. Очень, очень рады тому, что нашли Вас.

Искренно Ваша А.В. Косенко.

* * *

Дорогая Платонида Владимировна!

Спасибо за весточку — она меня переносит в далекое прошлое, когда мы были молоды и не лишены надежд. В ответ послала две книжки воспоминаний — Вам и Галочке. Правда, я запуталась, кем Вам приходится Галочка — дочка? Вы пишете, что она играет в концертах. Если понадобятся ноты В.С. я, конечно, с охотой вышлю.

Желаю Вам успеха в Вашем деле — музее памяти Вашего мужа, дело трудное, но благодарное. Я к сожалению много болею. В моем деле мне помогает моя семья.

²⁵ Уточнення з приводу цих, загалом неодноразово згадуваних у листах композитора (зокрема, як уже зазначалося від 4 травня, а також від 13 листопада й 23 грудня 1928 року), друзів родини подає у своїй розвідці про присвяти у творчості Косенка Павло Батюшков: «У тому будинку, де жили Косенки одну кімнату займало подружжя Микитенко [різноманітні прізвища у перекладах з російськомовного періоджурела. — О. В.]. Це були дуже приємні сусіди, особливо прийшлася до душі Лідія Василівна — невеличка, чепурненька, дотепна жіночка. Вона не грала, не співала, але музику слухала з насолодою. А слухати було що. Дуже їй сподобався романс «Співа зима...» — про оспіваних С. Єсениним і В. Косенком горобчиків журливих, котрі в заметіль притулились у вікна... Цей романс і присвятив Лідочці Віктор Степанович» [24].

Если будете в Киеве, буду рада видеть Вас у себя. Сообщите о получении книжки и о Вашем впечатлении.

С уважением А. Косенко.

* * *

Глубокоуважаемая Платонида Владимировна!²⁶

Очень тронута Вашим даром в память о нашем знакомстве. Книжка эта тоже лежит в музее как явление культурной жизни нашей страны. Мы знаем «Каменную душу», а вот новеллы — это читаем впервые. Большое Вам спасибо за внимание, очень для меня лестное.

Желаю Вам больших успехов в Вашей жизни в Ваших делах. Всей душой принимаю Ваши заботы и радуюсь каждому успеху.

С уважением
Ваша А. Косенко» [37].

* * *

«Дорогая Ангелина Владимировна!

Поздравляю Вас и всю Вашу семью с днем 8го марта! Желаю всего наилучшего, а главное здоровья! С большой признательностью посылаю Вам том «Избранное» в русском переводе. Целую крепко»²⁷ [25, од. зб. 1370].

Наукова новизна пропонованого дослідження полягає в підтвердженню архівними джерелами розширенні відомостей про коло спілкування Віктора Косенка, формування його творчих і виконавських планів, виявлення і наголошення «проблемних зон» сучасної наукової та джерельної бази, пов'язаної з ім'ям композитора, а також у введенні до широкого наукового обігу зразків епістолярію митця та його близького оточення.

Висновки. На сьогодні потенціал матеріалів особових архівів українських митців першої половини ХХ ст. для майбутнього відтворення художньої панорами часу ще не є цілковито актуалізованим. Зокрема — документи композитора, піаніста й педагога Віктора Косенка. Як і в багатьох інших випадках, зіставлення опублікованих варіантів із відповідними архівними першоджерелами засвідчує значні зміни змісту, спричинені скороченнями під час підготовки текстів до друку. До теперішнього часу особові матеріали композитора (у тому числі його кореспонденція), так само, як і дотичні до його життєтворчості (наприклад, спогади про нього, створені найближчим оточенням розвідки тощо), були доступні переважно в досить відмінному від початкового (вилучалася, приміром, інформація щодо контактів митця з репресованими представниками української культури) вигляді. Розгляд із залученням різних архівних джерел подій близько двотижневого проміжку з життя композитора навесні 1928 року дозволяє не лише унаочнити повсякдення харківських мистецьких й адміністративних осередків, побачи-

²⁶ За штемпелем на конверті лист можна датувати січнем 1969 року.

²⁷ Листівка, датована березнем 1970 року.

ти зсередини процес реалізації мистецьких проєктів (концертних програм у безпосередньому «живому» виконанні і радіоконцертів, музично-драматичних творів, починаючи від замовлення) тощо. У контексті подій гастрольної поїздки реконструюються зріз психологічно-емоційного стану композитора та його сучасників, практично-виконавські й інтелектуально-творчі задуми тощо. Розширення контексту особистого й професійного спілкування представників творчої еліти, виявлення додаткових деталей обставин життєтворчості, відповідне переосмислення їхнього наповнення утворюють широкий обрій неохопленої тематики подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугаєва О.В. Визначні постаті музичної культури України // Бібліотечний вісник. 2018. № 6 (248). С. 34—42.
2. Бугаєва О.В. **Музичне товариство імені М.Д. Леонтовича (1921—1931) : біографічний словник**. Київ, 2015. 348 с.
3. Варшавська А.К. Тринадцять миттєвостей епістолярної спадщини В.С. Косенка // Київське музикознавство. Вип. 56. Київ, 2017. С. 128—136.
4. Веселовська Г.І. **Життя сценічного твору: з історії першовтілення опери Б. Лятошинського «Золотий обруч» за повістю І. Франка «Захар Беркут»** // Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство. 2006. Вип. 6. С. 47—54.
5. Волосатих О.Ю. Епістолярій, програмні назви, присвяти й маргіналії як джерела дослідження творчості композитора (на матеріалі архіву Віктора Косенка) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2024. № 2 (33). С. 22—37.
6. Дробиш А.А. Леонід Лісовський: джерелознавчий і жанрово-стильовий аспекти творчості : дис. ... доктора філософії. Київ, 2022.
7. Єршов В.О. **Patriae patres. Михайло Петрович Кудрицький** // Волинь—Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2002. № 9. С. 14—27.
8. Іванова О.А. **Архів В.С. Косенка (1896—1938) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : біографічне дослідження; науковий каталог / редкол.: О.П. Степченко (голова) та ін.** Київ, 2019. 196 с.
9. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Ф. 1. Од. зб. 40324. 1 арк.
10. ІР НБУВ. Ф. 1. Од. зб. 40325. 2 арк.
11. ІР НБУВ. Ф. 1. Од. зб. 40326. 2 арк.
12. ІР НБУВ. Ф. 1. Од. зб. 40327. 1 арк.
13. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 365. 7 арк.
14. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 453. 6 арк.
15. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 511. 1 арк.
16. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 571. 1 арк.
17. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 574. 2 арк.
18. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 575. 2 арк.
19. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 576. 2 арк.
20. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 541. 2 арк.
21. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 542. 4 арк.
22. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 546. 2 арк.

23. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 771. 2 арк.
24. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 902. 16 арк.
25. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 1369—1370. 3 арк.
26. Копиця М.Д. Епістологія в лабіринтах музичної історії : монографія. Київ : Автограф, 2008. 528 с.
27. Косенко А.В. Пам'ять серця // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 5—82.
28. Косенко В.С. Лист до А.В. Косенко від 1 травня 1928 року // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 228.
29. Косенко В.С. Лист до А.В. Косенко від 4 травня 1928 року // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 229.
30. Косенко В.С. Лист до А.В. Косенко від 13 травня 1928 року // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 230—231.
31. Косенко В.С. Лист до Р.Е. Канеп від 4 травня 1928 року // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 230.
32. Крячок М. З епістолярію Гната Хоткевича // Пам'ятки : археографічний щорічник / редкол.: І.Б. Матяш (гол. ред.) та ін. Київ, 2008. Т. 8. С. 238—260.
33. В.С. Косенко. Листи // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. ст. / упоряд. і ред. К.І. Шамаєва. Київ, 1997. С. 8—17.
34. Ревуцький Л.М. Дорогий товариш // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 193—195.
35. Хоткевич Г.Г. Там, де не колеться трава: Гнат Хоткевич та його родина. Львів : Апріорі, 2017. 224 с.
36. Хроніка // Музика Масам. 1928. № 5. С. 28.
37. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 817. Оп. 1. Од. зб. 69. 8 арк.
38. Open Kurbas: цифрова колекція. Інформація про виставу «Сава Чалий». URL: <https://openkurbas.org/performances/sava-chalyy/>
39. Open Kurbas: цифрова колекція. Інформація про Павла Березу-Кудрицького. URL: <https://openkurbas.org/personality/bereza-kudrytsky-pavlo>

Отримано 6 травня 2025 р.

REFERENCES

1. Buhaieva O.V. Vyznachni postati muzychnoi kultury Ukrainy [Famous figures in the musical culture of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk* [Library Bulletin]. 2018. No. 6 (248), pp. 34—42 [In Ukrainian].
2. Buhaieva O.V. Muzychne tovarystvo imeni M.D. Leontovycha (1921—1931): biohrafichnyi slovnyk [M.D. Leontovych Musical Society (1921—1931): biographical dictionary]. Kyiv, 2015. 348 p. [In Ukrainian].
3. Varshavska A. Trynadtsiat myttievostei epistoliarnoi spadshchyny V.S. Kosenka [Thirteen moments of the V.S. Kosenko's epistolary heritage]. *Kyivske muzykoznavstvo* [Kyiv musicology]. 2017. Iss. 56, pp. 128—136 [In Ukrainian].
4. Veselovska H.I. Zhyttia stsenichnoho tvorcu: z istorii pershovtilennia opery B. Liatoshynskoho "Zoloty obruch" za povistiu I. Franka "Zakhar Berkut" [The life of a stage work: about the first nights of the opera "Golden Ring" by B. Liatoshynsky based on Ivan Franko's

- novel “Zakhar Berkut”]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Mystetstvoznavstvo* [Bulletin of Lviv University. Series: Art History]. 2006. Iss. 6, pp. 47—54 [In Ukrainian].
5. Volosatykh O.Yu. Epistoliarii, prohramni nazvy, prysviaty y marhinalii yak dzherela doslidzhennia tvorchosti kompozytora (na materialy arkhivu Viktora Kosenka) [Epistolary, program titles, dedications and marginalia as sources of the composer's work research (on Viktor Kosenko's archive materials)]. *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. 2024. No. 2 (33), pp. 22—37 [In Ukrainian].
 6. Drobysch A.A. Leonid Lisovskyi: dzhereloznavchyi i zhanrovo-stylovyi aspekty tvorchosti [Leonid Lisovsky: source and genrestylistic aspects of creativity]. PhD thesis. Kyiv, 2022 [In Ukrainian].
 7. Yershov V.O. Patriae patres. Mykhailo Petrovych Kudrytskyi [Patriae patres. Mykhailo Petrovych Kudrytskyi]. *Volyn—Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem* [Volyn—Zhytomyr Region. Historical and Philological Collection on Regional Problems]. 2002. No. 9, pp. 14—27 [In Ukrainian].
 8. Ivanova O.A. Arkhiv V.S. Kosenka (1896—1938) u fondakh Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: biohrafichne doslidzhennia; naukovyi katalog [Archive of Victor Kosenko (1896—1938) in the fonds of the Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Biographical research. Scientific catalogue] / Edit. board: O.P. Stepchenko (Head) et al. Kyiv, 2019. 196 p. [In Ukrainian].
 9. Fond 1. Unit 40324. 1 Fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 10. Fond 1. Unit 40325. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 11. Fond 1. Unit 40326. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 12. Fond 1. Unit 40327. 1 Fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 13. Fond 67. Unit 365. 7 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 14. Fond 67. Unit 453. 6 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 15. Fond 67. Unit 511. 1 Fol. Institute of Manuscript of V I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 16. Fond 67. Unit 571. 1 Fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 17. Fond 67. Unit 574. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 18. Fond 67. Unit 575. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 19. Fond 67. Unit 576. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 20. Fond 411. Unit 541. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
 21. Fond 411. Unit 542. 4 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

22. Fond 411. Unit 546. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
23. Fond 411. Unit 771. 2 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
24. Fond 411. Unit 902. 16 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
25. Fond 411. Units 1369—1370. 3 Fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
26. Kopytsia M.D. Epistolohiia v labiryntakh muzychnoi istorii: monohrafiia [Epistology in the labyrinths of musical history: a monograph]. Kyiv: Autograph, 2008. 528 p. [In Ukrainian].
27. Kosenko A. Pamiat sertsia [Memory of the heart] // V.S. Kosenko u spohadakh suchasnykiv [V.S. Kosenko in the memories of contemporaries]. Kyiv: Musical Ukraine, 1967. Pp. 5—82 [In Ukrainian].
28. Kosenko V. Lyst do A.V. Kosenko vid 1 travnia 1928 roku [Letter to A.V. Kosenko dated May 1, 1928] // V. S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. Pp. 228 [In Ukrainian].
29. Kosenko V. Lyst do A.V. Kosenko vid 4 travnia 1928 roku [Letter to A.V. Kosenko dated May 4, 1928] // V.S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. P. 229 [In Ukrainian].
30. Kosenko V. Lyst do A.V. Kosenko vid 13 travnia 1928 roku [Letter to A.V. Kosenko dated May 13, 1928] // V.S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. Pp. 230—231 [In Ukrainian].
31. Kosenko V. Lyst do R.E. Kanep vid 4 travnia 1928 roku [Letter to R.E. Kanep dated May 4, 1928] // V.S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. P. 230 [In Ukrainian].
32. Kriachok M. Z epistolarii Hnata Khotkevycha [From the Hnat Khotkevych epistolary]. *Pamiatky : arkhieohrafichni shchorichnyk* [Monuments: archaeological yearbook] / Editorial: I.B. Matyash (editor-in-chief) and others. 2008. Vol. 8, pp. 238—260 [In Ukrainian].
33. Kosenko V. Lysty [Letters] // Viktor Stepanovych Kosenko: pohliad z 90-kh rokiv: zb. st. [Viktor Stepanovych Kosenko: a view from the 90s: coll. art.] / K.I. Shamaeva (Comp.). Kyiv, 1997. P. 8—17 [In Russian].
34. Revutsky L.M. Dorohyi tovarysh [Dear friend] // V.S. Kosenko u spohadakh suchasnykiv [V.S. Kosenko in the memories of contemporaries]. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. Pp. 193—195 [In Ukrainian].
35. Khotkevych H.H. Tam, de ne koletsia trava: Hnat Khotkevych ta yoho rodyna [Where the grass is not thorny: Hnat Khotkevych and his family.]. Lviv: Apriori, 2017. 224 p. [In Ukrainian].
36. Khronika [Chronicle] // Muzyka Masam [Music to the Masses]. 1928. P. 28. [In Ukrainian].
37. Fond 817. Inventory 1. Unit 69. 8 Fols. The Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine.
38. Open Kurbas: tsyfrova kolektsiia. Informatsiia pro vystavu “Sava Chalyi” [Open Kurbas: digital collection. Information about the performance “Sava Chalyi”]. Retrieved from: <https://openkurbas.org/performances/sava-chalyi/> [In Ukrainian].
39. Open Kurbas: tsyfrova kolektsiia. Informatsiia pro Pavla Berezu-Kudrytskoho [Open Kurbas: digital collection. Information about Pavlo Bereza-Kudrytskyi]. Retrieved from: <https://openkurbas.org/personality/bereza-kudrytskyy-pavlo> [In Ukrainian].

Received on May 6, 2025

Olha Volosatykh

National Musical Academy of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-3713-4187

E-mail: vololga7@gmail.com

211

VIKTOR KOSENKO'S KHARKIV CONCERTS
ON PAGES OF ARCHIVAL DOCUMENTS
(FROM FONDS OF INSTITUTE OF MANUSCRIPT
OF V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The goal of the research is to demonstrate the possibilities of epistolary material using as a source for recreating episodes of the composer's life and career. Comparison of correspondence with other documents allows us to expand our understanding of the composer's environment and creative contacts, to detail his performance plans at a certain stage, to learn some details of the realization of his artistic intent, etc. The research **methodology** is based on the use of historical and comparative analytical methods, methods of source analysis, structural and systematic methods, etc. **The scientific novelty** lies in the detailing of information about Viktor Kosenko's social circle, the formation of his creative and performance plans, the identification and emphasis of "problem areas" of the modern scientific and source base related to the composer's name, as well as the introduction of samples of the artist's epistolary and his close circle into wide scientific circulation. **Conclusions.** Today, the potential of materials from the personal archives of Ukrainian artists of the first half of the 20th century for the future reconstruction of the artistic panorama of the time is not yet fully actualized. In particular, the documents of the composer, pianist, and teacher Viktor Kosenko. As in many other cases, a comparison of the published versions with the corresponding archival sources shows significant changes in content caused by cuts during the preparation of texts for publication. Until now, the composer's personal materials (including his correspondence), as well as those related to his life's work (for example, memoirs about him created by his closest intelligence circle, etc.), have been available mostly in a form quite different from the original (for example, information about the artist's contacts with repressed representatives of Ukrainian culture was removed). The consideration of the events of about a two-week period in the composer's life in the spring of 1928, using various archival sources, allows us not only to visualize the everyday life of Kharkiv artistic and administrative centers, but also to see the process of implementing artistic projects from the inside. Expanding the context of personal and professional communication of representatives of the creative elite, revealing additional details of the circumstances of life, and rethinking their content accordingly creates a wide horizon of unexplored topics for further research.

Key words: works by Viktor Kosenko, Viktor Kosenko's performing activities, composer's personal archive, epistolary, reconstruction of the lifetime period, Ukrainian musical culture of the 20th century first decades, Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.